

izv. prof. dr. sc. Žana Mrkonjić
Sveučilište u Mostaru, Mostar, Bosna i Hercegovina
zana.mrkonjic@sum.ba

Marina Jerinić, mag. oec.
Sveučilište u Mostaru, Ekonomski fakultet, Mostar, Bosna i Hercegovina
marina.jerenic@ef.sum.ba

Andelko Braić, mag. oec.
student Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru

POS LJEDICA COVID KRIZE NA MEĐUNARODNO POSLOVANJE I TRGOVINSKE POLITIKE ZEMALJA

Primljen: 22. svibnja 2021.

Prihvaćen: 30. studenog 2021.

<https://doi.org/10.46458/27121097.2021.PI.89>

Pregledni rad

Sažetak

Međunarodno poslovanje, kao ključni nositelj nacionalne konkurentnosti odnosi se na svaku situaciju u kojoj proizvodnja ili distribucija robe ili usluga prelazi državne granice, uz termin se lako vezuje globalizacija - pomak ka više međuovinsnoj i integriranijoj globalnoj ekonomiji koja zapravo stvara veće mogućnosti za međunarodno poslovanje. Globalizacija kao takva se tako može odvijati u uvjetima tržišta, gdje trgovinske barijere padaju, a preferencije kupaca se mijenjaju. To se može vidjeti na primjerima proizvodnje, gdje tvrtka može lako nabavljati robu i usluge iz drugih zemalja. Dakle, vanjskotrgovinsko poslovanje obuhvaća čitav niz prekograničnih razmjena robe, usluga ili resursa između dvije ili više nacija. No, vanjskotrgovinsko poslovanje, bez obzira na globalizacijske napore, mogu poremetiti krize, koje opet zahtijevaju i poseban makroekonomski okvir; odnosno trgovinsku politiku kako bi se iz istih što bezbolnije izašlo. Gospodarska kriza izazvana korona virusom Covid-19 jedinstvena je u dosadašnjoj ekonomskoj povijesti po načinu i brzini nastanka, globalnom obuhvatu i posljedicama. Nesumnjivo je da će zbog jedinstvenog načina nastanka, mehanizama i dubokih posljedica, ova kriza biti veliki izazov za ekonomsku znanost i struku. U ovom radu dat ćemo pregled kako je COVID-19 kriza utjecala na međunarodno poslovanje i trgovinske politike.

Ključne riječi: *međunarodno poslovanje, ekonomske krize, makroekonomska politika, trgovinska politika*

JEL: F20, F23

1. MEĐUNARODNO POSLOVANJE I KLJUČNE ODREDNICE VANJSKOTRGOVINSKIH POLITIKA

Suradnja među zemljama svijeta u ekonomiji stara je gotovo koliki i sam svijet. U povijesti bili su to mahom bilateralni ugovori kojima su se regulirala međusobna trgovinska i ekonomska pitanja između raznih država. Multilateralna suradnja s vremenom postaje nužnost pa su se takvi zahtjevi pojavili između dva svjetska rata, ali su tek nakon završetka Drugog svjetskog rata počeli ostvarivati. Započinje proces nastajanja međunarodnih integracija budući da su unutar njih pojedine, osobito razvijene zemlje vidjele prostore za razrješavanje svojih ekonomskih interesa (široko tržište, uklanjanje raznih barijera, cirkulaciju sirovina, radne snage, kapitala i sl.).¹ Razlozi nastajanja međunarodnih integracija su prvenstveno ekonomski interesi pojedinih zemalja ili regija u svijetu, koji se nisu mogli djelotvorno riješiti kroz dotadašnje bilateralne ugovore. Postaje nužnim prijelaz na multilateralne ekonomske odnose među zemljama tj. osnivati međunarodne integracijske cjeline i institucije. Samo unutar ovakvih cjelina moglo se pristupiti jedinstvenoj regulaciji ekonomskih i vanjskotrgovinskih odnosa. Kroz bilateralne ugovore najčešće su se rješavala pitanja carina i carinskih ograničenja kao i razni odnosi u trgovini. Multinacionalne kompanije svojim fuzijama i svjetskom dominacijom prevladavaju uske nacionalne okvire država u kojima su nastale, one svojim traganjima za novim tržištima ne priznaju formalne političke (i ine) granice. Tako je nastalo globalno svjetsko tržište koje postaje svijet u svojoj globalnosti.² Moć države XXI. stoljeća sve više slabi naspram financijske snage multinacionalnih kompanija. Suvremene države svjesne su novih procesa, pa stoga politički ulaze u razne regionalne integracije i carinske unije.

Međunarodno poslovanje u svojoj ekspanziji ne bilježi samo promet robe i usluga, već i promet kapitala, kroz izravna strana ulaganja, promet ljudi (turizam). Promatrajući zemlje kroz prizmu prednosti globalizacije, svaka ima za cilj iskoristi prirodna, društvena, kulturna i druga bogatstva koja su joj raspoloživa što uspješnije i racionalnije u svrhu povećanja proizvodnje, zaposlenosti i ukupnog standarda stanovnika te zemlje, ohrabriti svoje i privući što više inozemnih jakih investitora, jer svi u konačnici pridonose kako njenom razvoju i boljoj globalnoj ekonomskoj poziciji tako i boljem standardu njezinih građana.

Putem svjetskog tržišta međusobno su ovisne sve nacije svijeta i njegovo je postojanje nužno za sve. Ta međuovisnost nije jednakog intenziteta i značaja. Ovisnost zemlje o svjetskom tržištu redovito je obrnuto razmjerna veličini i stupnju razvijenosti njenoga nacionalnog rasta. Ako je nacionalno tržište neke zemlje veće i razvijenije, ona je manje ovisna o svjetskom tržištu, jače utječe na svjetsko tržište

¹ Kovačević, B.: *Gospodarstvo svijeta, odabrane teme*, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2003., str. 35.

² Kovačević, B.: *Op.cit.*, str. 38.

te na oblikovanje cijena i odnosa na njemu. Ekonomskom politikom na području odnosa s inozemstvom može se regulirati i stupanj ovisnosti narodne privrede o vanjskoj trgovini, naravno, imajući na umu postavljene ciljeve razvoja.³

O razlozima i poticajima nastupa na inozemnom tržištu može se samo s pozicija subjekata koji sudjeluju u vanjskotrgovinskim transakcijama, a u načelu su to privredni subjekti, kao u tržišnim gospodarstvima, ili država i državna tijela, što je u načelu slučaj kod zemalja s centralno planskom privredom (bivše socijalističke i neke druge zemlje u svijetu). Ipak, bez obzira na slobodu privatnog poduzetništva, u svakoj zemlji postoji naglašen interes društva i države za razvitak van vanjskotrgovinske razmjene, bez obzira na to što bi se na prvi pogled moglo zaključiti da je to u isključivoj nadležnosti privrednog subjekta odnosno poduzetnika.

Na vanjska tržišta poduzeće izlazi i u ovim slučajevima, kako navodi autor Andrijević:⁴

- ako je svoj opstanak i razvoj vezalo isključivo za vanjsko tržište,
- ako je primorano izvoziti kako bi ostvarenim devizama moglo uvoziti repromaterijal i sredstva rada,
- ako raspolaže viškovima kapaciteta iznad potreba na domaćem tržištu i dopunskom proizvodnjom za izvoz želi ostvariti dopunski prihod,
- ako opsegom ostvarenja na domaćem tržištu ne može pokriti troškove kapaciteta i ostvariti potreban prihod,
- ako nastoji izvozom postići trajno veći prihod, iako se takav cilj kao temeljno načelo poslovne politike poduzeća, teško može održati dugoročno zbog čestih zaokreta u unutarnjoj i vanjskoj ekonomskoj politici i oscilacija na međunarodnom tržištu.

Međunarodno poslovanje važno je i za državu i za poslovne organizacije. Nudi im razne pogodnosti. Prednosti za državu su sljedeće:⁵

- Potiče državu da pribavi devize koje se mogu koristiti za uvoz robe sa globalnog tržišta.

³ Andrijević, I.: Vanjska trgovina – kako poslovati s inozemstvom, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2001., str. 13.

⁴ Andrijević, I., Op.cit., str. 18.

⁵ Introduction to International Business and its Benefits, dostupno na: <https://www.toppr.com/guides/business-studies/international-business/introduction-to-international-business-and-its-benefits/>, (10.12.2020.)

- To potiče specijalizaciju zemlje u proizvodnji robe koju ona stvara na najbolji i pristupačniji način.
- Također, pomaže zemlji u poboljšanju razvojnih izgleda i nadalje pruža priliku za zapošljavanje.
- Međunarodno poslovanje olakšava pojedincima upotrebu roba i usluga proizvedenih u drugim zemljama koje pomažu u poboljšanju njihovog životnog standarda.

Pogodnosti za korporacije su sljedeće:

- Pomaže u povećanju dobiti organizacija prodajom proizvoda u zemljama u kojima su troškovi visoki.
- Pomaže organizaciji u korištenju njihovih viškova resursa i povećanju profitabilnosti njihovih aktivnosti.
- Također, pomaže tvrtkama u poboljšanju njihovih razvojnih izgleda.
- Međunarodno poslovanje također je jedna od metoda za postizanje razvoja u poduzećima koja se suočavaju s ekstremnim tržišnim uvjetima na lokalnom tržištu.
- Poboljšava poslovnu viziju jer tvrtke čini fleksibilnijim i raznolikijima.

1.1. Trgovinske politike EU

Institucionalni ustroj u EU određen je prvenstveno zakonskim okvirom. Riječ je o primarnom izvoru zakonodavstva kojim se nazivaju tzv. Ugovori o osnivanju (*Founding Treaties*), s popratnim amandmanima i protokolima kao i Ugovori o pristupanju (prijemu, članstvu; *Treaties of Accession*), te sekundarnom izvoru koji je stvoren od institucija EU. Osim primarnog i sekundarnog izvora, zakonodavstvo EU utemeljeno je i na Osnovnim načelima običajnog prava, međunarodnim ugovorima i sporazumima među državama članicama. Cjelokupni sustav zakonodavstva EU i sudskih odluka uobičajeno se naziva *Acquis Communautaire* (zajedničke tekovine).

Trgovinska politika EU je tako središnje sredstvo za odgovor na globalizacijske izazove i pretvaranje potencijala u stvarne koristi. Trgovinska je politika u isključivoj nadležnosti EU-a. To znači da EU, a ne države članice, donosi zakone o trgovinskim pitanjima te sklapa međunarodne trgovinske sporazume. Ako su sporazumom obuhvaćene teme mješovite odgovornosti, Vijeće ga može sklopiti tek nakon što ga ratificiraju sve države članice.

Zajedničkim jednoglasnim djelovanjem na svjetskoj pozornici, umjesto višestrukim odvojenim trgovinskim strategijama, EU zauzima snažan položaj kada je u pitanju svjetska trgovina upravljajući trgovinskim odnosima s trećim zemljama s pomoću trgovinskih sporazuma. Osmišljeni su kako bi se stvorile bolje trgovinske prilike te prevladale prepreke trgovini. EU želi osigurati da se uvezeni proizvodi u EU-u prodaju po poštenim i pravednim cijenama, bez obzira na to odakle su stigli. Pravila o trgovini u obliku instrumenata trgovinske zaštite sredstvo su kojim se štite proizvođači iz EU-a od štete i suzbija nepošteno tržišno natjecanje stranih poduzeća u vidu dampainga i subvencioniranja. Trgovina robom i uslugama znatno doprinosi povećanju održivog rasta i stvaranju radnih mjesta. Više od 30 milijuna radnih mjesta u EU-u ovisi o izvozu izvan EU-a. Predviđa se da će 90 % budućega globalnog rasta biti ostvareno izvan granica Europe. Stoga je trgovina nositelj rasta te ključan prioritet EU-a.⁶

Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća EU je itekako imala koristi od međusobno povezanog svjetskog gospodarstva te je vanjska trgovina činila gotovo 35 % europskog bruto domaćeg proizvoda (BDP), dok je vrijednost dionica izravnog stranog ulaganja u EU-u sačinjavala 40 % u odnosu na BDP. Otvorenost EU-a prije krize uzrokovane bolešću COVID-19 bila je među najvećima u svijetu, s 35 milijuna europskih radnih mjesta ovisnih o izvozu i njih 16 milijuna ovisnih o stranim ulaganjima. Drugim riječima, danas sedmina radnih mjesta ovisi o izvozu, što je za dvije trećine više nego 2000. Trgovina je bila naročito važna i za MSP-ove. Oni čine 87 % svih izvoznih društava u EU-u te su pokretačka sila izvoznih rezultata EU-a. Konačno, EU je ujedno i najveći svjetski ulagač, a ulagači iz Unije u inozemstvu imaju ulaganja u vrijednosti od više od 8,7 bilijuna EUR, što doprinosi konkurentnosti poduzeća iz EU-a. Kriza uzrokovana bolešću COVID-19 dodatno je otežala izazove trgovinske politike Europske Unije da se održi na poziciji jednog od globalnih lidera u sve izazovnijem okruženju. Upravo će kriza kao takva zahtijevati oblikovanje usklađenije i integriranije trgovinske politike s vanjskim i unutarnjim prioritetima EU-e.

Svjesni nesagledivih posljedica prouzročenih Covid krizom, od predviđanja da će se gospodarstvo EU zbog pandemije smanjiti za 7,4 %, globalni BDP za 3,5%, a globalna trgovina za 10-16%, EK je polovicom 2020.godine, pokrećući javno savjetovanje, najavila mjere za oporavak Europe nakon pandemije, kroz reviziju trgovinske i ulagačke politike EU-a, s dvosmjernim ciljem:⁷

- Procijeniti kako trgovinska politika može doprinijeti brzom i održivom socioekonomskom oporavku te pritom osnažiti konkurentnost u svijetu nakon pandemije bolesti COVID-19, riješiti pitanja s kojima će se EU suočiti i pomoći u promicanju europskih vrijednosti i standardâ.

⁶ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/trade-policy/>

⁷ https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/july/tradoc_158865.pdf

- Drugi je cilj vidjeti kako trgovinska politika može pomoći u izgradnji snažnijeg EU-a na temelju modela „otvorene strateške autonomije”, kojim se iskorištavaju prednosti otvorenosti za europska poduzeća, radnike i potrošače, a pritom ih se štiti od nepoštenih praksi i izgrađuje se otpornost kako bi Europa bila spremnija za buduće izazove.

Kako bi ojačali vlastitu otpornost, Europa se u borbi protiv posljedica uzrokovanih COVID 19 pandemijom odlučila na model ‘otvorene strateške autonomije’ što bi značilo pojačanje sposobnosti EU-a da se neovisno i odlučno zalaže za vlastite interese dok nastavlja surađivati s partnerima širom svijeta kako bi ponudio globalna rješenja za globalne izazove, naglašavajući pri tome da žele i dalje iskorištavati prednosti međunarodne trgovine koja se temelji na pravilima i preuzimati liderstvo u međunarodnoj sferi, postići pravu ravnotežu između Europe koja je otvorena za poslovanje i Europe koja štiti svoje građane, poduzeća i standarde.

Da bi trgovina i ulaganja bili uspješni i da bismo što više povećali izgleda za gospodarski oporavak, Europi će trebati stabilan, predvidljiv i pouzdan okvir za međunarodno upravljanje gospodarstvom temeljen na pravilima. Stoga će, prema najavama poduzeti sve kako bi se Svjetska trgovinska organizacija (WTO) reformirala u učinkovit forum za razvijanje novih i prikladnih trgovinskih pravila, osiguranje njihove provedbe i pomoć pri rješavanju sporova. U nadolazećim godinama obećavajuća činjenica za europski rast je i mreža trgovinskih sporazuma sa 76 država širom svijeta.

Savjetovanje iz 2020. imalo je za posljedicu Europski plan oporavka⁸ koje je Europske vijeće donijelo u veljači 2021. godine kroz *Mehanizam za oporavak i otpornost* u vrijednosti od 672,5 milijardi eura u vidu instrumenta *Next Generation EU*. Tim će se sredstvima državama članicama pomoći u prevladavanju gospodarskih i socijalnih posljedica pandemije bolesti COVID-19 te će se osigurati da njihova gospodarstva provedu zelenu i digitalnu tranziciju te postanu održivija i otpornija, no od zemalja EU-a tražiti utvrđivanje reformi i ulaganja u šest područja politike, a to su:

- zelena tranzicija
- digitalna transformacija
- pametan, održiv i uključiv rast i radna mjesta
- socijalna i teritorijalna kohezija
- zdravlje i otpornost
- politike za sljedeću generaciju, uključujući obrazovanje i vještine.

⁸ <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2021/02/11/eu-recovery-package-council-adopts-recovery-and-resilience-facility/>

1.2. Trgovinske politike zemalja izvan EU

Procjene OECD-a za zemlje G20+Španjolska upućuju na značajan pad BDP-a koji će biti izazvan početnim šokom zbog zaključavanja, „*lockdown*“ gospodarstva (OECD, 2020). Po njihovoj procjeni razvijene zemlje će doživjeti početni veći pad BDP-a od zemalja u razvoju i on će se za sedam vodećih gospodarstava kretati u rasponu između 20 i 30%. Za svaki mjesec iznenadnog zaustavljanja gospodarstva, „*sudden stop*“ gubiti će se oko 2% godišnjeg rasta BDP-a.⁹ Osobito teško stanje će biti u zemljama u kojima u strukturi gospodarstva prevladavaju sektor turizma, zabave i tercijarnih usluga. (Pre)visoka ovisnost primjerice hrvatskoga gospodarstva o turizmu (tzv. „Nizozemska bolest“) bila je predmetom upozorenja od strane brojnih ekonomista i stručnjaka te institucija poput njemačkog IFO Instituta (Falck & Schonherr, 2016), jer su strukturne reforme i strukturne promjene izostale, bez obzira na ova upozorenja uglavnom zbog povoljnog učinka turizma na platnu bilancu i rast deviznih rezervi. Međutim tijekom COVID 19 krize itekako se pokazala sva ranjivost takve nepovoljne strukture nacionalnog gospodarstva.

Vrlo je malo sektora koji tijekom pandemije povećavaju proizvodnju. To se odnosi uglavnom na sektore koji proizvode medicinsku opremu i materijal koji je potreban u borbi protiv zaraze, sektor hrane, telekomunikacija, lijekova i neki sektori energije i usluga.

Američki nobelovac Paul Krugman očekuje da će gospodarski oporavak SAD-a od pandemije biti puno brži od očekivanja, računajući pri tome na zaostalu potražnju, veću uštedu kućanstava, tehnološki napredak i potporu Bidenove administracije za poticanje procvata radnih mjesta, što obećava i Bidenov plan oporavka gospodarstva vrijedan 1900 milijardi dolara koji bi trebao potaknuti gospodarski rast u SAD-u. Indijski paket pomoći dostigao je 38 milijardi eura, njemačka vlada se zalaže za otpisivanje duga najsiromašnijim zemljama.

Prvi kvartal 2020. godine pokazao je da je iznenadna epidemija COVID-19 donijela neviđeni napad u ekonomskom i društvenom razvoju Kine, ali je brzo stavljena pod kontrolu, što je omogućilo brz ekonomski i društveni tempo oporavka. U kineskim diplomatskim krugovima već polovicom 2020. godine računali su s činjenicom da se 99,3% industrijskih poduzeća u Kini oporavilo proizvodnju iznad određenog obima, jer je kineska ekonomija pokazala veliku otpornost i osnova dugoročnog rasta nije promijenjena. Međunarodni monetarni fond predviđa da će Kina biti jedna od rijetkih zemalja među glavnim globalnim ekonomijama koja će i u 2020. godini ostvariti pozitivan rast, i očekuje se da će se stopa rasta podići na 9,2% u 2021. godini.

⁹ Vladimir, Č. Makroekonomija krize COVID 19 i kako pristupiti njenom rješavanju

Mnogi medicinski eksperti vjeruju da će virus COVID-19 teško nestati u kratkom vremenu, pa se sada već cijeli svijet priprema za dugoročnu koegzistenciju sa virusom. Kina je, prema tvrdnjama kineskog veleposlanika u BiH Ji Pinga,¹⁰ pripremljena da dugoročno odgovori na promjene u okruženju, te pod uvjetom ulaganja svih napora u prevenciju i kontrolu epidemije, aktivno radi na povratku normalnog poretka ekonomskog i društvenog razvoja, fokusirajući se na sljedeće mjere:

Prvo je ublažavanje negativnih ekonomskih posljedica nastalih uslijed epidemije, koristeći povoljnije makroekonomske politike. Posvećena je sprečavanju recesije i održavanju zaposlenosti i života građana, provodeći fiskalne politike kao što su povećanje deficitarne stope i izdavanje posebnih državnih obveznica za borbu protiv epidemije, te monetarne politike kao što su smanjenje stope obvezne rezerve i kamatnih stopa, kao i refinanciranje.

Drugo je njegovanje novih točaka rasta, prije svega povećanje unutarnje potražnje. Kineska vlada je usvojila niz politika za poticanje potrošnje. Lokalne vlade poput onih u Šangaju i Provinciji Hubei su izdale “kupone”. Platforme u nastajanju, kao što je emitiranje uživo na internetu, igrale su vidljivu ulogu u poticanju potrošnje. Jedna dobrotvorna akcija pod nazivom “Hvala ti na tvojoj potrošnji za Hubei”, prodala je robu iz Hubeija u iznosu od 40,14 milijuna kineskih juana, odnosno više od 10 milijuna konvertibilnih maraka u emitiranju uživo od dva sata. Nadalje, tu je izgradnja infrastrukture novog tipa poput informacijskih mreža. Industrijski sektori poput onih za prijenos informacija, softver i usluge informatičke tehnologije u prvom kvartalu su porasli za 13,2% u odnosu na isti period prošle godine. Novi formati kao što su online medicina, online obrazovanje i rad na daljinu imaju veliki razvojni potencijal. Treće je jačanje međunarodne suradnje. Kina će nastaviti nepokolebljivo produbljivati reforme, povećati otvaranje, olakšati pristup tržištu, poboljšati poslovno okruženje i stvoriti bolje uvjete za razvoj za poduzeća iz svih država u Kini.

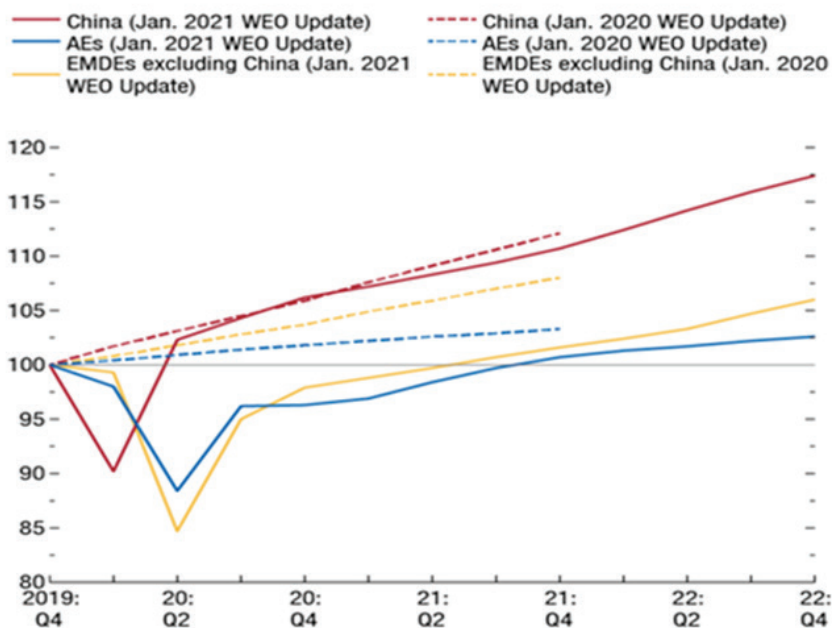
Iako su nedavna odobrenja cjepiva pobudila nade u preokret u pandemiji, obnovljeni valovi i nove inačice virusa predstavljaju novu zabrinutost i kamen smutnje ekonomistima. Usred iznimne nesigurnosti, Međunarodni monetarni fond¹¹ predviđa da će globalno gospodarstvo rasti 5,5 posto u 2021. i 4,2 posto u 2022. godini. Prognoza za 2021. revidirana je za 0,3 postotna boda u odnosu na prethodnu prognozu, što odražava očekivanja jačanja aktivnosti s pokretanjem cjepivima i dodatnoj podršci trgovinskih politika u nekoliko velikih gospodarstava.

¹⁰ http://ba.chineseembassy.org/ba/sgxx_5/t1782644.htm

¹¹ <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/01/26/2021-world-economic-outlook-update>

međunarodni monetarni fond predviđa da će očekivani oporavak rasta ove godine uslijediti nakon teškog kolapsa 2020. godine koji je imao akutne štetne učinke apriori na žene, mlade, siromašne, neformalno zaposlene i one koji rade u kontaktno intenzivnim sektorima. Smanjenje globalnog rasta za 2020. procjenjuje se na -3,5 posto, 0,9 postotnih bodova više nego što je predviđeno u prethodnoj prognozi (što odražava zamah jači od očekivanog u drugoj polovici 2020.). Predviđa se da će se snaga oporavka značajno razlikovati među zemljama, ovisno o pristupu medicinskim intervencijama, učinkovitosti podrške politici, izloženosti prelijevanju iz različitih zemalja i strukturnim obilježjima koja ulaze u krizu (slika 1). Slika 1. pokazuje predviđanja divergentnih oporavaka za napredna gospodarstva, tržišta u razvoju i gospodarstva u razvoju.

Slika 1. Divergentna WEO prognoza oporavka za napredna gospodarstva i gospodarstva u nastajanju i razvoju

Izvor: IMF, World Economic Outlook 2020.

U World Economic Outlook (WEO) iz listopada 2020. godine, ukazuju na potrebu ubrzanja prijelaza na nižu ovisnost o ugljiku, te ističu važnost poticaja za zeleno ulaganje koji bi u kombinaciji s umjerenim, ali stalno rastućim cijenama ugljika donio potrebna smanjenja emisija, podržavajući oporavak od pandemijske recesije.

Prema WEO potrebna je snažna multilateralna suradnja kako bi se pandemija svugdje stavila pod kontrolu. Takvi naponi uključuju jačanje financiranja postrojenja COVAX za ubrzanje pristupa cjepivima za sve zemlje, osiguravanje univerzalne distribucije cjepiva i olakšavanje pristupa terapiji po pristupačnim cijenama za sve. Mnoge su zemlje, posebno ekonomije u razvoju s niskim dohotkom, ušle u krizu s visokim dugom koji bi trebao još rasti tijekom pandemije. Globalna zajednica morat će nastaviti usko surađivati kako bi tim zemljama osigurala odgovarajući pristup međunarodnoj likvidnosti. Tamo gdje je državni dug neodrživ, zemlje koje ispunjavaju uvjete trebale bi surađivati s vjerovnicima kako bi restrukturirale svoj dug prema Zajedničkom okviru dogovorenom G20.

Tablica 1. Sposobnost prilagodbe gospodarstva globalno prihvatljivim tržišnim uvjetima

Realni BDP, godišnja postotna promjena	Procjena	Projekcije	
	2020	2021	2022
Svjetska proizvodnja	-3,5	5,5	4,2
Napredne ekonomije	-4,9	4,3	4,1
SAD	-3,4	5,1	2,5
Euro područje	-7,2	4,2	3,6
Njemačka	-5,4	3,5	3,1
Francuska	-9,0	5,5	4,1
Italija	-9,2	3,0	3,6
Španjolska	-11,1	5,9	4,7
Japan	-5,1	3,1	2,4
Ujedinjeno Kraljevstvo	-10,0	4,5	5,0
Ostale zemlje iz ove skupine	-2,5	3,6	3,1
Tržišta i gospodarstva u razvoju	-2,4	3,6	3,1
Azija	-1,1	8,3	5,9
Kina	2,3	8,1	5,6
Indija	-8,0	11,5	6,8
ASEAN -5	-3,7	5,2	6,0
Evropska tržišta u razvoju	-2,8	4,0	3,9
Rusija	-3,6	3,0	3,9
Latinska Amerika i Karibi	-7,4	4,1	2,9
Brazil	-4,5	3,6	2,6
Meksiko	-8,5	4,3	2,5
Srednji Istok i Centralna Azija	-3,2	3,0	4,2
Saudijska Arabija	-3,9	2,6	4,0
Sub Saharska Afrika	-2,6	3,2	3,9
Nigerija	-3,2	1,5	2,5
Južna Afrika	-7,5	2,8	1,4
Zemlja u razvoju s niskim primanjima	-0,8	5,1	5,5

Izvor: IMF, World Economic Outlook, Update, January 2021.

2. MAKROEKONOMSKI ODGOVOR NA COVID I TRGOVINSKA POLITIKA BIH

Nije moguće predvidjeti početak potpunog ekonomskog oporavka od krize izazvane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini (BiH), a ni to kako će taj oporavak izgledati. BiH trenutno prolazi kroz fazu reaktivacije ekonomije. Mjere zaštite sigurnosti i zdravlja građana, kao i neizvjesne amplitude rasta broja zaraženih zbog novih valova pandemije, još uvijek usporavaju ekonomsku aktivnost. Kretanje ovim neistraženim područjem zahtijeva balansiranje između kratkoročnih mjera s jedne, te srednjoročnih i dugoročnih mjera i politika s druge strane. Trenutačni odgovor na krizu i politike se moraju uklapati u srednjoročni održivi makroekonomski okvir. A kako bi bio odgovor na krizu bio održiv, potrebni su opsežni naponi u pravcu restrukturiranja u srednjoročnom do dugoročnom periodu u svjetlu posljedica pandemije.¹²

Privreda BiH je rasla nešto iznad 3% godišnje u periodu 2016-2018, ali je stopa rasta usporena na 2,7% u 2019. Šok izazvan pandemijom COVID-19 prekinuo je rast privrede BiH. MMF očekuje da se realni BDP smanjio za 5% u 2020. godini, što podrazumijeva gubitak BDP-a od 8% u usporedbi s trendom rasta prije pandemije (slika 3). Nakon očekivanog oporavka po stopi od 3,5% u 2021. godini, očekuje se da će BDP ostati oko 7% niži od trenda prije krize. Kretanje ovim neistraženim prostorom zahtijeva pažljivo balansiranje između kratkoročnih mjera s jedne, te srednjoročnih i dugoročnih mjera i politika s druge strane.

Očekivani negativan šok u BiH je, prema Ljetnoj ekonomskog prognozi Europske komisije (2020), manji u usporedbi s prosjekom u EU koji iznosi -8,3% i sa susjednom Hrvatskom, u kojoj iznosi -10,8%, Jedan od razloga je relativno nizak nivo razvoja BDP po glavi stanovnika koji 32% manji od prosjeka EU. Javni sektor predstavlja posebno veliki udio ekonomije BiH. Iako u strukturnom smislu predstavlja opterećenje, on je ipak određeni amortizer u vrijeme krize. Omjer javnog duga i BDP-a od oko 38% je umjeren, a fiskalnim deficitom je moguće upravljati nakon perioda fiskalnih suficita.¹³ MMF je prognozirao povećanje opće javne potrošnje sa 40,8% na 45,2% BDP-a u periodu između 2019. i 2020. godine, pri čemu će omjer javnih prihoda i BDP-a pasti sa 43,1% na 40,8%. Prema istom izvoru, socijalni transferi će se povećati sa 14,9% BDP-a u 2019. na 18,4% u 2020. godini. Očekuje se povećanje nominalnog iznosa za 17% u periodu od 2019. do 2020. godine, a nakon toga pad od 10% u 2021. godini. Stoga se zvanične projekcije oslanjaju na optimistične prognoze da će se ekonomska i socijalna situacija znatno popraviti u 2021. godini.

¹² Procjena socioekonomskog utjecaja krize uzrokovane pandemijom COVID 19 u Bosni i Hercegovini, Ujedinjeni narodi u BiH, rujan 2020.

¹³ Ibidem 12, str. 11

Tablica 2. Procjene UN-a socio-ekonomskog oporavka u BiH u 2021.

Makroekonomski odgovor i multilateralna suradnja	
Pregled stanja	Preporuke
Očekuje se da će nakon projiciranog gubitka BDP-a od 5% (2020) uslijediti oporavak u 2021.	Izraditi, ažurirati i usvojiti srednjoročni program ekonomskog oporavka od krize izazvane pandemijom COVID-19 na osnovu potrebe za dužim fiskalnim stimulansom, uz podršku međunarodnih financijskih institucija, EU i drugih donatora. Koordinirati te aktivnosti s preporukama u okviru zaštite radnih mjesta
Valutni odbor je osigurao stabilnost domaće valute i financijski sektor se čini stabilnim.	Osigurati neovisnost aranžmana valutnog odbora. Osigurati neovisnu prudencijalnu superviziju, a pritom uvesti privremene mjere rasterećenja duga za poslovne subjekte i fizičke osobe
Prilagođeni proračunski planovi su omogućili privremene mjere za očuvanje radnih mjesta u formalnom sektoru (subvencioniranje plaća), ali su ostale mjere socijalne zaštite ostale nepromijenjene, dok su javna ulaganja smanjena.	U skladu s Ciljevima održivog razvoja, izvršiti pregled javne potrošnje u prioritetnim oblastima radi procjene efikasnosti, djelotvornosti, pravičnosti i adekvatnosti u potrošnji. Promijeniti sastav javne potrošnje i povećati obim i efikasnost javnih ulaganja. Reforma javnih poduzeća treba biti osnovni dio programa oporavka. Koordinirati aktivnosti s preporukama u okviru zaštite radnih mjesta.
Opasnost od poremećaja u lancima opskrbe je umjerena, međutim, industrija BiH se kretala silaznom putanjom čak i prije pandemije. Pad potražnje s EU i drugih izvoznih tržišta predstavlja ključni rizik.	Usmjeriti javna ulaganja na novu održivu infrastrukturu i zelenu energiju, čime je moguće doprinijeti promoviranju industrijskog restrukturiranja i digitalizaciji. Koordinirati aktivnosti s preporukama u okviru zaštite radnih mjesta
Dinamika recesije je takva da je danas negativan šok potražnje jači od šoka ponude. Promjena obrasca potrošnje se može i dalje nastaviti ukoliko institucije vlasti u BiH ne budu izravno upravljale i očekivanjima i agregatnom potražnjom.	Stvoriti fiskalni prostor za očuvanje povećanih socijalnih transfera i drugih izdataka u određenom vremenskom periodu. Čim prođe neposredna opasnost od COVID-19, mjere aktivne politike tržišta rada će morati imati veći udio u povećanim rashodima kako bi se omogućilo restrukturiranje. Koristiti fiskalni prostor do maksimuma koji je moguć prema procjeni dugoročne održivosti u suradnji s međunarodnim financijskim institucijama. Koordinirati aktivnosti s preporukama u okviru zaštite radnih mjesta i socijalne zaštite.

Izvor: Procjena socioekonomskog utjecaja krize uzrokovane pandemijom COVID 19 u Bosni i Hercegovini, Ujedinjeni narodi u BiH, rujan 2020.

Kada je riječ općenito o ekonomskom odrednicama Bosna i Hercegovina se još uvijek nalazi u ranoj fazi uspostavljanja funkcionalne tržišne ekonomije. Na kvalitetu ekonomskog upravljanja negativan utjecaj imaju još uvijek nestabilna politička kretanja, koja se zrcale najčešće u nedovoljnoj suradnji triju konstitutivnih naroda kako na entitetskom tako i na državnom nivou. To najčešće onemogućava napredak u poboljšanju poslovnog okruženja koje se suočava s velikim slabostima od problema kod procedura ulaska i izlaska na tržište do vladavine prava i nadzornih i regulatornih institucija. Pokretač ekonomskog rasta bila je velika domaća potražnja, zahvaljujući značajnom prilivu radničkih doznaka i niskoj inflaciji. Javni sektor je i dalje prevelik i neefikasan. Financijski sektor je ostao stabilan, uz povećano kreditiranje, dok je nezaposlenost u padu, dijelom i zbog značajnog odliva radne snage.¹⁴ Međutim, COVID-19 je ostavio posljedice na ekonomiju, doveo do naglog pada ekonomske aktivnosti i značajnog pogoršanja stanja na tržištu rada.

Tablica 3. Zaštita radnih mjesta i MSP-a u 2021 u BiH

Ekonomski odgovor i oporavak- zaštita radnih mjesta, malih i srednjih poduzeća i radnika u neformalnom sektoru	
Pregled stanja	Preporuke
<p>Najviše pogođeni sektori, mjereno prema padu zaposlenosti, su sektor usluga smještaja, prehrane, trgovine, transporta i skladištenja robe te kreativne industrije. Najranjivija su mikro i mala poduzeća, uz rodno specifične ranjivosti. Provedene ankete ukazuje da bi do 40% korporativnih ulaganja moglo biti odgođeno.</p> <p>Izvozni sektor BiH se suočava s visokim rizicima s obzirom na smanjeni broj ugovora o kupoprodaji proizvoda i potražnje EU i država članica sporazuma CEFTA..</p>	<p>Kratkoročan odgovor Subvencionirati dio plaća u sklopu mjera skraćivanja radnog vremena, sve do oporavka (najvjerovatnije u 2021).</p> <p>Kratkoročan do srednjoročan Na osnovu Zajedničkih socioekonomskih reformi za period 2019-2022., bez odlaganja ažurirati, izraditi i provesti sveobuhvatni plan razvoja za radna mjesta, industriju i konkurentnost – katalizator za održiv oporavak nakon pandemije COVID-19 na osnovu strukturnih promjena, pri čemu reforma državnih poduzeća treba biti osnovni element. Koordinirati aktivnosti s preporukama u okviru održivog makroekonomskog okvira i osigurati koordinaciju entitetskih politika.</p> <p>Usvojiti dugoročne strategije industrijskog razvoja i osigurati koordinaciju širom zemlje, obuhvativši ključne oblasti energetike, industrije i digitalizacije kako bi se pružila osnova za provedbu finansijskih instrumenata, posebno za mikro, mala i srednja poduzeća.</p> <p>Osigurati da mikro i mala poduzeća u vlasništvu žena dobivaju adekvatnu tehničku i finansijsku podršku kako bi povećala svoju otpornost na buduće negativne ekonomske šokove.</p>

¹⁴ Europska komisija, Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za 2020.

<p>Garantne sheme koje su provedene nisu adekvatne u pogledu apsorpcije gubitaka. Ne postoje sheme za poticaj ulaganja u kapital.</p>	<p>Kratkoročan do srednjoročan</p> <p>Unaprijediti garantne sheme u suradnji s međunarodnim financijskim institucijama i provesti sheme ulaganja u kapital za mala i srednja poduzeća u okviru Programa za Zapadni Balkan, uzevši u obzir važnost takvih programa za žene poduzetnice.</p>
<p>Recesija uzrokovana pandemijom COVID-19 produbljuje fragmentiranost tržišta rada, što se odražava u vrlo niskim stopama aktivnosti i zapošljavanja, posebno u ženskoj populaciji.</p> <p>Nezaposlenost mladih je vrlo visoka, što potiče emigraciju. Udio neformalnog zapošljavanja je vrlo visok (prema procjenama, oko 20% od ukupnog broja zaposlenih) i recesija uzrokovana pandemijom COVID-19 bi mogla posebno pogoditi nezaštićene radnike u neformalnom sektoru.</p>	<p>Kratkoročan do srednjoročan</p> <p>Provesti dubinsku analizu efekata recesije uzrokovane pandemijom COVID-19 na tržište rada, uključujući i rodnu i starosnu dimenziju. Provesti plan prilagođavanja tržišta rada na osnovu kombinacije subvencioniranja troškova rada, reforme sheme isplate naknada za vrijeme nezaposlenosti i srednjoročnih do dugoročnih mjera aktivne politike tržišta rada.</p> <p>Potrebno je uvesti posebne mjere za ranjive kategorije radnika.</p> <p>Razviti plan za smanjenje i pretvorbu neformalnog u formalni sektor putem subvencioniranja rada, reforme načina ostvarivanja prava na naknade za vrijeme nezaposlenosti i nižih poreznih opterećenja kao stimulaciju. Koordinirati aktivnosti s mjerama u okviru socijalne zaštite.</p>
<p>Privatni sektor se suočava s administrativnim preprekama zbog javne uprave u BiH u kojoj nije provedena reforma i koja znatno zaostaje u pogledu digitalizacije u usporedbi s javnom upravom u zemljama sa sličnim stupnjem razvoja.</p>	<p>Kratkoročan do srednjoročan</p> <p>Obvezati se na skok u srednjoročnom periodu na ljestvici Indeksa lakoće poslovanja, Indeksa globalne konkurentnosti i sličnih globalnih rangiranja zemalja putem reforme administrativnih procesa kroz pojednostavljenje i digitalizaciju.</p>

Izvor: Procjena socioekonomskog utjecaja krize uzrokovane pandemijom COVID 19 u Bosni i Hercegovini, Ujedinjeni narodi u BiH, rujan 2020.

Mikro, mala i srednja poduzeća (MMSP) u Bosni i Hercegovini pogođena pandemijom COVID-19 trebala bi dobiti pomoć putem novog zajma od 65,3 milijuna \$ (106 milijuna KM), od Svjetska banke. Projekat oporavka i potpore tvrtkama/poslovnim subjektima trebao bi pomoći poduzećima da se oporave putem lakšeg pristupa prijeko potrebnom dugoročnom financiranju i kroz ponudu prilagođenih

programa, usmjerenih na usvajanje tehnologije i digitalizaciju. Duboke i dalekosežne posljedice tekuće krize uzrokovane pandemijom COVID-19 iziskuju dodatno financiranje za podršku MMSP-ima u Bosni i Hercegovini, uključujući i nedovoljno pokriveno tržište, kao što su poduzeća sa značajnom ulogom žena, mlada poduzeća i poduzeća u nerazvijenim regijama. Zbog sve veće neizvjesnosti izazvane tekućom krizom, komercijalne banke su oprezne pri povećavanju plasmana poduzećima, a potražnja od strane MMSP-a za dodatnim financiranjem raste. Cilj Projekta oporavka i podrške tvrtkama/poslovnim subjektima jest prevazići ove izazove pružanjem dugoročnijeg financiranja održivim MMSP-ima teško pogođenim krizom. Ovo uključuje i ranjiva i nedovoljno opslužena poduzeća, koja bi se u suprotnom suočili s poteškoćama prilikom iznalaženja mogućnosti za dugoročnu financijsku podršku oporavku i rastu. Projekat će također pružiti podršku redizajniranju vladinih programa u cilju pomoći poduzeća da se prilagode situaciji nakon COVID-19. Očekuje se da će projekat direktno podržati stotine firmi, obuhvaćajući čak 10.000 radnih mjesta.

3. COVID I NJEN UTJECAJ NA GLOBALNU VANJSKOTRGOVINSKU BILANCU

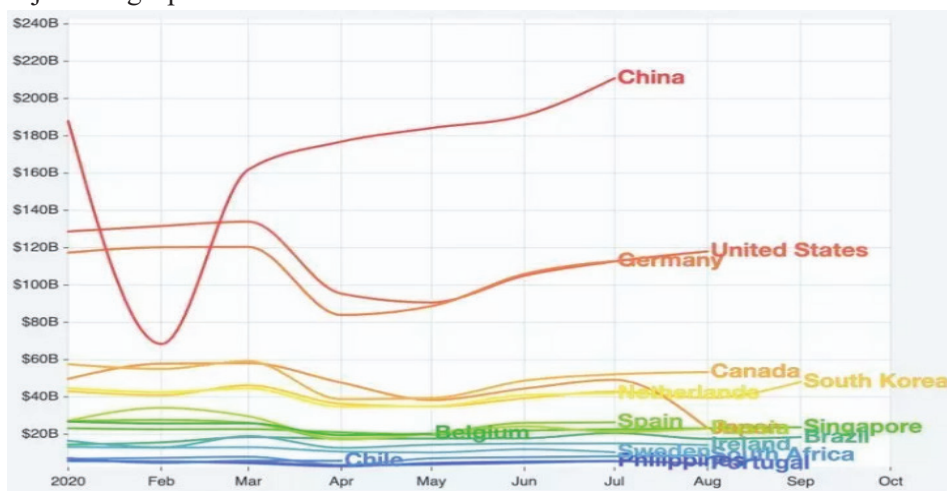
COVID-19 kriza za posljedicu je imala značajno smanjenje dohotka, porast nezaposlenosti i prekide u prometu, uslužnoj i proizvodnoj industriji. Postalo je jasno da je većina vlada u svijetu podcijenila rizike brzog širenja COVID-19 i da su uglavnom bile reaktivne u odgovoru na krizu. Već sada nužne su proaktivne međunarodne akcije kako bi se spasili ne samo životi već i osigurao ekonomski prosperitet. U globalnoj zdravstvenoj krizi bez presedana, vanjskotrgovinsko poslovanje je ključno za spašavanje života i egzistencije velikog broja ljudi; i potrebna je međunarodna suradnja kako bi se međunarodna razmjena i dalje odvijala. Usred značajne neizvjesnosti, rekli bismo za današnju COVID krizu, ali i sve buduće koje bi se, sada već ne dvojimo, mogu dogoditi, nužno je:¹⁵

- povećati povjerenje u trgovinu i globalna tržišta poboljšavanjem transparentnosti o političkim akcijama i namjerama vezanim uz trgovinu;
- održavati lance opskrbe neprestano prohodnima, posebno za najvažnije stvari poput zdravstvenih potrepština i hrane;
- izbjegavati uvođenje nepotrebnih izvoznih ograničenjima i ostalih trgovinskih zapreka.

¹⁵ COVID-19 and international trade: Issues and actions, dostupno na: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-and-international-trade-issues-and-actions-494da2fa/>, (12.12.2020.)

COVID-19 je uvelike utjecao na globalnu vanjskotrgovinsku bilancu. U nastavku su predstavljeni rezultati ukupnog mjesečnog izvoza u 2020. godini za najveća svjetska izvozna gospodarstva: Kinu, SAD i Njemačku. Razvidno je da je Kina tijekom veljače doživjela nagli pad izvoza, ali se brzo oporavila i do ožujka se vratila u normalu. Međutim, SAD i Njemačka u travnju su zabilježile pad izvoza, ali se nisu oporavile tako brzo.

Grafikon 2. Rezultati izvoznih kretanja (u milijardama USD) u najznačajnijim svjetskim gospodarstvima

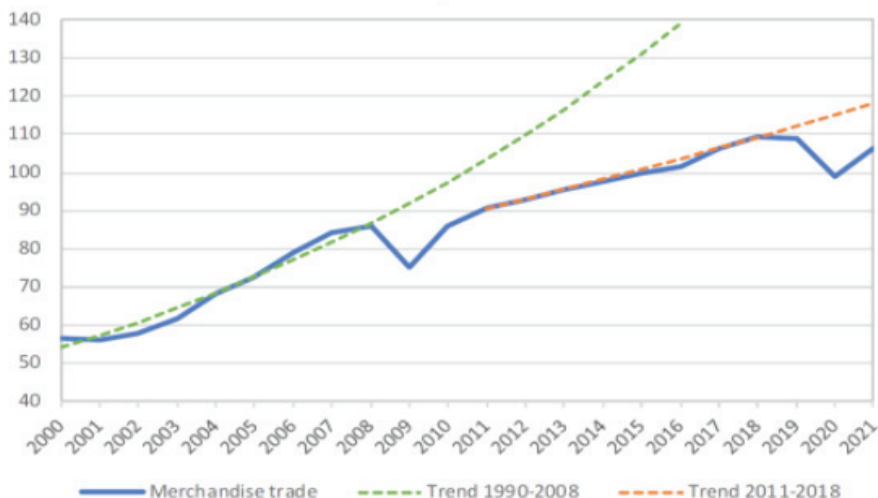

Izvor: How COVID-19 has affected trade, in 8 charts, dostupno na: <https://www.weforum.org/agenda/2020/11/how-covid-19-has-reshuffled-international-trade/>, (12.12.2020.)

WTO je predviđa pad obujma svjetske trgovinske razmjene za 9,2 % za 2020. godinu, nakon čega predviđa rast od 7,2 % u 2021. Navedene procjene podliježu visokom stupnju neizvjesnosti, jer ovise o razvoju pandemije i vladinim odgovorima na nju.¹⁶ Utjecaj pandemije na vanjskotrgovinska kretanja u 2020. i predikcije za 2021. godinu predstavljeni su u sljedećem grafičkom prikazu.

¹⁶ Trade shows signs of rebound from COVID-19, recovery still uncertain, dostupno na: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr862_e.htm, (10.12.2020.)

Grafikon 3. Utjecaj pandemije na vanjskotrgovinska kretanja u 2020. i predikcije za 2021. godinu

Izvor: Trade shows signs of rebound from COVID-19, recovery still uncertain, dostupno na: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr862_e.htm, (10.12.2020.)

4. ZAKLJUČAK

COVID kriza je ostavila dramatične posljedice u globalnoj ekonomiji, ostavljajući trag na razini ekonomske aktivnosti u svim regijama svijeta. Kao odgovor na virus, vlade širom svijeta poduzele su stroge mjere kako bi smanjile stope zaraze, zaštitile funkcioniranje zdravstvenih sustava i najranjivijih članova društva, jer je kriza je rezultirala većom nezaposlenosti, smanjenjem plaća diljem svijeta. Također je negativno utjecala na potražnju u većini gospodarskih sektora. Pandemija COVID-19 izazvala je takav egzogeni šok koji je na test stavio otpornost europskih i svjetskih integracija. Cijeli svijet se našao na razmeđu, a COVID kriza je diljem svijeta postala izazov za financijske mehanizme. S jedne strane, brzo napredovanje pandemije zahtijevalo je brzu prilagodbu unutar postojećeg proračunskog i financijskog okvira. S druge strane, samo 'tradicionalni proračuni' očito su se pokazali nedovoljnim za rješavanje ekonomskih i socijalnih posljedica krize COVID-19.

Tako su neusklađeni nacionalni odgovori prijetili krizom glavnih europskih, ali i svjetskih institucija, no kriza s druge strane predstavlja i priliku za unapređenje integracije i jačanje ciljeva kako EU tako i cijeloga svijeta. Tako je COVID pandemija pokrenula kako u Europi tako i na svjetskoj razini rješavanje brojnih

neuspjeha u upravljanju javnim zdravstvom, rješavanje ekonomskih i institucionalnih posljedica, zaštitu zajedničkih institucija, izgradnju novih i korištenje Zelenog sporazuma kao strategije izlaska iz krize.

U OECD-ovom pogledu na oporavak od pandemije potrebna je kontinuirana podrška makroekonomskoj politici zemalja kako bi se poboljšali izgledi za održivost i inkluzivni oporavak. Politike igraju ključnu ulogu u potpori gospodarstvu, dok zdravstvena kriza traje, a razvidno je da još uvijek traje, i u ublažavanju krize prilagodba na okruženje nakon COVID-19. Osigurati učinkovite i dobro financirane zdravstvene politike, kao i podržavajuće i fleksibilne makroekonomske i strukturne mjere, ključne su za jačanje povjerenja, prevladavanje utjecaja virusa i smanjenje dugoročnih troškovi pandemije na životni standard.

LITERATURA

1. Andrijević, I.: Vanjska trgovina – kako poslovati s inozemstvom, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2001.
2. Dzwigol, H., Dzwigol-Barosz, M., Kwilinski, A., Formation of Global Competitive Enterprise Environment Based on Industry 4.0 Concept, Research Article: 2020 Vol: 24 Issue: 1
3. Kovačević, B.: Gospodarstvo svijeta, odabrane teme, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2003.
4. Krugman, P., Obstfeld, M., Malović, M.: Međunarodna ekonomija, teorija i politika, SP Print -Novi Sad, Beograd, 2009.
5. Mishkin, F.S.: Understanding Financial Crises - A Developing Country Perspective, New York: Federal Reserve Bank of New York, 1996.
6. Mrkonjić, Ž.: Međunarodno poslovanje, Fram-Ziral, Mostar, 2019.
7. Mutapčić, E.: Organizacija regionalne i lokalne uprave u Bosni i Hercegovini kroz povijest – komparativna analiza, Zbornik radova međunarodne konferencije Razvoj javne uprave, Veleučilište Lavoslav Ružička u Vukovaru, 2011.
8. Osmanagić Bedenik, N.: Kriza kao šansa - kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha, Zagreb: Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu, 2007.
9. Segetlija, Z., Lamza-Maronić, M., Marketing trgovine, Ekonomski fakultet Osijek, 2002.
10. Slatter, S., Lovett, D.: Kako svaku tvrtku izvući iz krize?, Mozaik knjiga, Zagreb, 2011.
11. Tipurić, D.: Konkurentna sposobnost poduzeća: izbor između niskih troškova i diferencijacija, Poslovna analiza i upravljanje, 1999.

12. Žugaj, M, Šehanović, J., Cingula, M.: Organizacija, Drugo dopunjeno i izmijenjeno izdanje, TIVA Tiskara, Varaždin, 2004.
13. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Ekonomske statistike, broj 10, Sarajevo, 2020.
14. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, Analiza vanjskotrgovinske razmijene Bosne i Hercegovine 2019., Sarajevo, 2020.
15. Ministarstvo vanjskih poslova RH, Zbornik diplomatske škole, Zagreb, 1994.
16. Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini, Procjena socioekonomskog utjecaja krize uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini, 2020.
17. Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, Analize vanjskotrgovinske razmjene za prvih šest mjeseci 2020. godine, Infokom – Glasnik vanjskotrgovinske komore BiH, Sarajevo, 2020.
18. 5 of the World's Most Devastating Financial Crises, dostupno na: <https://www.britannica.com/list/5-of-the-worlds-most-devastating-financial-crises>, (14.12.2020.)
19. Competitive Advantage, dostupno na: https://www.investopedia.com/terms/c/competitive_advantage.asp (2.12.2020.)
20. COVID-19 and international trade: Issues and actions, dostupno na: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-and-international-trade-issues-and-actions-494da2fa/>, (12.12.2020.)
21. COVID-19: the EU's response to the economic fallout, dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus/covid-19-economy/>, (18.1.2021.)
22. De Laurentis, E.: The logic of public procurement, dostupno na: <https://procurement-tech.cioapplications.com/cxoinsights/the-logic-of-modern-public-procurement-nid-1156.html>, (16.12.2020.)
23. Europska Komisija, Privremeni okvir za mjere državne potpore u svrhu podrške gospodarstvu u aktualnoj pandemiji COVID-A 19, dostupno na: https://ec.europa.eu/competition/state_aid/what_is_new/TF_consolidated_version_amended_3_april_8_may_29_june_and_13_oct_2020_hr.pdf, (19.1.2021.)
24. Global Competitiveness, dostupno na: https://www.tutorialspoint.com/international_business_management/global_competitiveness.htm, (10.12.2020.)
25. Globalization and Business, dostupno na: <https://courses.lumenlearning.com/wm-introductiontobusiness/chapter/globalization-and-business/>, (8.12.2020.)
26. Guarov, A., Importance of International Business for Economy, dostupno na: <https://kalyan-city.blogspot.com/2011/09/importance-of-international-business.html> (5.12.2020.)

27. Introduction to International Business and its Benefits, dostupno na: <https://www.toppr.com/guides/business-studies/international-business/introduction-to-international-business-and-its-benefits/>, (10.12.2020.)
28. Making the most of globalisation: EU trade policy explained, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/economy/20190528STO53303/making-the-most-of-globalisation-eu-trade-policy-explained>, (14.12.2020.)
29. Morell, Michael: Analysis: The national security implications of COVID-19, dostupno na: <https://www.cbsnews.com/news/coronavirus-national-security-implications-analysis/>, (10.12.2020.)
30. National Security and Pandemics, dostupno na: <https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-and-pandemics>, (12.12.2020.)
31. Total Coronavirus Cases in Bosnia and Herzegovina, dostupno na: <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/bosnia-and-herzegovina/>, (16.12.2020.)
32. Trade shows signs of rebound from COVID-19, recovery still uncertain, dostupno na: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr862_e.htm, (10.12.2020.)
33. U.S. Trade Policy: Background and Current Issues, dostupno na: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10156.pdf>, (10.12.2020.)
34. Understanding the Business Environment, dostupno na: <https://opentextbc.ca/businessopenstax/chapter/understanding-the-business-environment/>, (16.12.2020.)
35. What is International Business?, dostupno na: <https://www.internationalrelationsedu.org/what-is-international-business/>, (9.12.2020.)

Žana Mrkonjić, PhD

University of Mostar, Mostar, Bosnia and Herzegovina

zana.mrkonjic@sum.ba

Marina Jerinić, mag. oec.

University of Mostar, Faculty of Economics, Mostar, Bosnia and Herzegovina

marina.jerenic@ef.sum.ba

Andelko Braić, mag. oec.

student at the Faculty of Economics, University of Mostar, Mostar, Bosnia and Herzegovina

THE CONSEQUENCE OF THE COVID CRISIS ON INTERNATIONAL BUSINESS AND COUNTRIES' TRADE POLICIES

Received: May 22, 2021

Accepted: November 30, 2021.

<https://doi.org/10.46458/27121097.2021.PI.89>

Review

Abstract

International business, as a key carrier of national competitiveness, refers to any situation in which the production or distribution of goods or services crosses state borders, with the term easily associated with globalization - a shift towards a more interdependent and more integrated global economy that actually creates greater opportunities for international business. Globalization as such can thus take place in market conditions, where trade barriers fall, and customer preferences change. Thus, foreign trade involves a whole range of cross-border exchanges of goods, services or resources between two or more nations. However, foreign trade, regardless of globalization efforts, can disrupt crises, which again require a special macroeconomical framework, that is, trade policy in order to get out of them as painlessly as possible. The economic crisis caused by the Covid-19 corona virus is unique in its economic history so far in terms of manner and speed of occurrence, global coverage and consequences. Undoubtedly, due to the unique way of emergence, mechanisms and profound consequences, this crisis will be a great challenge for economic science and the profession. In this paper we will give an overview of how the COVID-19 crisis has affected international business and trade policies.

Keywords: *international business, economic crises, macroeconomic policy, trade policy*

JEL: F20, F23